

SPRAWOZDANIE Z WYKŁADU MICHAELA J. SANDELA
„CZEGO NIE MOŻNA KUPIĆ ZA PIENIĄDZE?”
WARSZAWA, 9 CZERWCA 2014 R.

Marek Bożykowski
Uniwersytet Warszawski

W dniu 9 czerwca 2014 r. w Auditorium Maximum Uniwersytetu Warszawskiego Michael J. Sandel¹, filozof rynku i prawa, profesor Uniwersytetu Harvarda, wygłosił wykład zatytułowany „Czego nie można kupić za pieniądze?”. Spotkanie zostało zorganizowane przez Uniwersytet Warszawski i wydawnictwo Kurhaus Publishing.

Pomimo trwającej sesji egzaminacyjnej sala była pełna. Zainteresowani, którzy nie zdołali pojawić się na spotkaniu, mogli śledzić na żywo transmisję z tego ponadgodzinnego wydarzenia na stronie internetowej Uniwersytetu Warszawskiego.

Sandel zaczął wystąpienie od stwierdzenia, że niemal w każdej demokracji rośnie frustracja polityką i politykami. Przyczyną tego stanu rzeczy jest omijanie w debacie publicznej wielkich pytań o podstawy sprawiedliwości, przez co staje się ona powierzchowna.

Okazuje się, że pomimo tego nadal jesteśmy zdolni do rzeczowej rozmowy na temat sprawiedliwości. Pierwszą część spotkania stanowiła moderowana przez Sandela dyskusja na tematy moralne. Wpierw moderator pokazywał przykład kontrowersyjnego zachowania, np. podniesienie ceny szufli do śniegu po przejściu śnieżycy z 10 do 20 dolarów, następnie prosił zebranych o przedstawienie swojej oceny tego zachowania przez podniesienie rąk, po czym zapraszał ochotników z obu stron do uzasadniania opinii. Następnie Sandel podawał przykład różniący się nieco od poprzedniego (np. podniesienie przez sklepikarza ceny wody z 1 do 10 dolarów za butelkę w sytuacji klęski żywiołowej), pytał uczestników spotkania o ich opinie dotyczące nowego przykładu, po czym dociekał, jaka różnica między przykładami była przyczyną różnic ocen. W ogniu dyskusji padały rozmaite argumenty, raz lepsze, raz gorsze, ale udało się wykazać, że potrafimy rozmawiać o sprawiedliwości i o roli rynku, co wydaje się szczególnie cenne w kontekście 25. rocznicy wolnych wyborów w Polsce.

¹ Recenzja jego książki pt. „Sprawiedliwość” jest publikowana w tym numerze „Decyzji”.

W drugiej części Sandel podjął problem konsekwencji wkroczenia rozwiązań rynkowych w kolejne sfery życia. W Nowym Jorku wdrożono program edukacyjny polegający na płaceniu uczniom przez państwo 2 dolarów za każdą przeczytaną książkę. W Kalifornii więźniowie za opłatą mogą przenieść się do wygodniejszej celi (82 dolary za dzień). Społeczny problem dzieci narkomanów próbowano rozwiązać, oferując uzależnionym 300 dolarów za poddanie się sterylizacji. Działania te mogą budzić niepokój. Wprowadzenie mechanizmów rynkowych zmienia znaczenie praktyki społecznej, w niektórych przypadkach psując ją.

Rynek niekiedy szkodzi efektywności. Jako przykład Sandel podał przedszkole, w którym problem spóźniania się rodziców po dzieci próbowano rozwiązać poprzez wprowadzenie kar pieniężnych. Okazało się, że rezultat był odwrotny od zamierzonego – więcej rodziców zaczęło się spóźniać, gdyż poczucie winy z powodu nadużycia cierpliwości przedszkolanki zostało zastąpione mało dotkliwą psychicznie opłatą za dodatkową usługę. Co więcej, zmiana sposobu postrzegania spóźnienia okazała się trwała – zniesienie kar pieniężnych nie spowodowało powrotu liczby spóźnień do dawnego poziomu.

Podsumowując, spotkanie było niezwykle ciekawe dzięki połączeniu atrakcyjnej formy i niebanalnej treści. Swoimi barwnymi i pouczającymi przykładami oraz pobudzaniem słuchaczy do myślenia i obrony swojego stanowiska w dialogu Sandel udowodnił, że słusznie nazywa się go „współczesnym Sokratesem”.